

Bergshammar

**Bergshammar 13:1, Bergshammar socken, Nyköpings kommun,
Södermanlands län. Arkeologisk utredning.**

Patrik Gustafsson Gillbrand

Bergshammar

**Bergshammar 13:1, Bergshammar socken, Nyköpings kommun,
Södermanlands län. Arkeologisk utredning.**

Patrik Gustafsson Gillbrand

Sammanfattning

Sörmlands Arkeologi AB har 2019-11-26 och 2019-11-27 genomfört en arkeologisk utredning inom fastigheten Bergshammar 13:1, Bergshammar socken, Nyköpings kommun, Södermanlands län.

Utredningen utfördes med anledning av att Kiladalenhus AB planerar att bygga ett bostadsområde med enbostadshus inom ovan rubricerat område. Utredningsområdet var cirka 4,5 hektar stort.

Vid den arkeologiska utredningen påträffades sammanlagt sex objekt. I södra delen av området framkom en övrig kulturhistorisk lämning i form av en färdväg (L2019:6542). I nära anslutning till färdvägen finns en grund till en ekonomibyggnad som delvis är belägen inom utredningsområdet (L2019:6544). Intill och utanför området påträffades även en källargrund (L2019:6545). Båda bedöms som övriga kulturhistoriska lämningar. Strax utanför arbetsområdet påträffades en fornlämning i form av en stensättning (L2019:6543). I den norra delen av utredningsområdet identifierades två boplatslägen (objekt 5 & 6), som efter sökschaktning avfärdades.

Rapporten kan laddas ned via
www.sormlandsarkeologi.se

eller beställas från

Sörmlands Arkeologi AB
Tideliussgatan 37
118 69 Stockholm

mail@sormlandsarkeologi.se

Grafisk form och layout: Lars Norberg
Kart- och ritmaterial: Patrik Gustafsson Gillbrand
Omslagsfoto: Runstenen U692 på Oknö i Mälaren.

© Sörmlands Arkeologi AB
Nyköping 2020

Innehåll

Sammanfattning 2

Utgångspunkt 5

Syfte & metod 5

Syfte

Metod

Topografi & kulturmiljö 5

Resultat 6

Resultattabell

Referenser 11

Arkiv

Administrativa uppgifter 12

Bilagor 13

Bilaga 1. Objektsbeskrivningar

Bilaga 2. Schakttabell

Bilaga 3. Fotodokumentation

Figur 1. Utdrag ur Sverigekartan med utredningens belägenhet markerad. Skala 1:1 000 000.
Källa: Lantmäteriet.

Utgångspunkt

Sörmlands Arkeologi AB har 2019-11-26 och 2019-11-27 genomfört en arkeologisk utredning inom fastigheten Bergshammar 13:1, Bergshammar socken, Nyköpings kommun, Södermanlands län (figur 1, 3 & 4).

Utredningen utfördes med anledning av att Kiladalenhus AB planerar att bygga ett bostadsområde med enbostadshus inom ovan rubricerat område. Utredningsområdet var cirka 4,5 hektar stort.

Inom utredningsområdet finns inga tidigare kända fornlämningar, men i närområdet finns ett gravfält som består av trettiotal gravar (L1985:2605). Vidare antyder platsens topografi att det kan förekomma tidigare okända eller dolda fornlämningar från bronsålder till historisk tid inom området.

Med anledning av detta fattade länsstyrelsen i Södermanlands län beslut om att en arkeologisk utredning (1st dnr 431-7438-2019) skulle utföras enligt 2 kap. 11 § i Kulturmiljölagen (1988:950). Ansvarig för kostnaden var Kiladalenhus AB.

Projektledare samt fält- och rapportansvarig var Patrik Gustafsson Gillbrand. Vid fältarbetet deltog även Ingeborg Svensson. Båda är verksamma som arkeologer vid Sörmlands Arkeologi AB.

Syfte & metod

Syfte

Syftet med den arkeologiska utredningen var att fastställa förekomst av fornlämningar inom planområdet inför en framtida exploatering.

Resultatet från utredningen ska även fungera som ett underlag för länsstyrelsens fortsatta handläggning av ärendet samt utgöra ett underlag för företagets fortsatta planering.

Metod

Innan fältarbetet påbörjades genomfördes en mindre kart- och arkivstudie som inkluderade en genomgång av tidigare kända fornlämningar (KMR), samt topografiska, geologiska och paleogeografiska kartor över området (Lantmäteriet & SGU). Vidare har även äldre kartor studerats såsom Ekonomiska kartan från år 1958, Häradskartan från år 1897-1901 (RAK), en Storskifteskarta från år 1771, en Laga skifteskarta från år 1843 och en Geometrisk avmätning från år 1692 (LMS). Genomgången av kartmaterialet gjordes för att få en uppfattning om förutsättningarna för förhistorisk och historisk bebyggelse samt för att påvisa indikationer om fornlämningar inom området.

Därefter genomfördes en inventering av hela utredningsområdet med utgångspunkt i den utförda kart- och arkivstudien. Syftet var att klargöra eventuella förekomster av ovan mark synliga forn- och kulturhistoriska lämningar samt identifiera möjliga fornlämningar i form av boplatslägen.

För att utreda om det fanns fornlämningar ej synliga ovan mark grävdes totalt sju sökschakt (S1-S7) med grävmaskin inom objekt 5 och 6. Båda bedömdes vara möjliga fornlämningar i form av boplatslägen. Schakten grävdes skiktvis ned till orörd marknivå och rensades kontinuerligt för hand av arkeolog. Sökschakten var mellan 18-8 meter långa, 2,5-1 meter breda och 0,2-0,35 meter djupa (bilaga 2).

Sökschakt och objekt dokumenterades digitalt med RTK-GPS samt beskrevs i text. Ett representativt urval av lämningar och objekt fotograferades med hjälp av digitalkamera. Inga fynd framkom vid den arkeologiska utredningen.

Topografi & kulturmiljö

Utredningsområdet är beläget cirka åtta kilometer väster om Nyköping, strax norr om länsväg 800 intill samhället Svalsta (figur 3 & 4). Söder om det aktuella området ligger ett relativt nyligen uppfört villaområde. I anslutning till villabebyggelsen finns också två äldre bebyggelseenheter, som på den häradsekonomiska kartan från sekelskiftet 1800/1900 benämns Källstugan och Norrlund (RAK id J112-56-4). Något som också avspeglas i gatubilden genom namn som Källstugvägen och Norrlundsvägen. Källstugan går att följa bakåt i tid till åtminstone år 1771, då bebyggelsen finns utmarkerad på en storskifteskarta över skog/skogsmark (LMS akt C3-3:3), medan Norrlund verkar etableras först under 1800-talet (figur 5, LMS akt C3-3:5, RAK id J112-56-4).

Utredningsområdet ligger på nivåer mellan 30-25 meter över havet och utgörs av skogsbeklädd småkuperad terräng. I områdets östra delar finns även ytor med plan öppen mark (figur 2). Centralt finns ett område av sankmarkskaraktär. Jordmånen består av morän och silt/lera (SGU).

Den aktuella platsen ligger strax norr om Kiladalen, en miljö som är mycket rik på fornlämningar (figur 4). I närområdet förekommer bland annat flera gravfält (tex L1985:2605, L1985:2639, L1985:3202 & L1985:3232), många ensamliggande gravar (tex L1983:4486, L1985:2547, L1985:2562, L1985:2575 & L1985:3232) och en husterrass (L1983:3844). En knapp kilometer nordväst om utredningsområdet framkom en silverskatt med bland annat tyska och anglosaxiska mynt på 1700-talet (L1983:3844). Därtill har det tidi-

gare påträffats hållristningar (L1983:4378, L1985:2790 & L1985:3180) samt en skärvestenshög (L1983:4053) i närområdet. Runt det aktuella planområdet finns även många ålderdomliga ortnamn, till exempel Svalsta, Åttinge, Ista, Broby och Åby (jfr Pamp 1988).

Inom utredningsområdet har inga arkeologiska insatser tidigare utförts. I nära anslutning genomfördes emellertid en arkeologisk förundersökning år 2006. Syftet var att avgränsa gravfältet L1985:2605 samt stensättningarna L1985:2575 och L1985:3231 (Gustafsson 2006). Vid förundersökningen framkom inget av antikvariskt intresse.

Markanvändningen inom utredningsområdet har i stort sett varit oförändrad under de senaste 400 åren. Enligt det äldre historiska kartmaterialet från 1600- fram till det sena 1800-talet dominerades området av skog, precis som idag (LMS akt C3-3:3 & C10:56-57). På Häradskartan från år 1897 - 1901 har dock en mindre åkeryta i områdets nordöstra del tillkommit. På kartan finns även en enklare väg utritad, som går norrut från torpet Norrlund (figur 5, RAK id J112-56-4). Vägen brukas än idag. Fram till 1900-talets mitt utökades odlingsjorden väster om torpet (RAK id J133-9h2c60).

Resultat

Resultatet av den arkeologiska utredningen sammanfattas inledningsvis i en **Resultattabell** med tillhörande karta (figur 6). Därefter presenteras resultatet i en löpande text. Detaljerade beskrivningar av objekt/lämningar redovisas i bilaga 1.

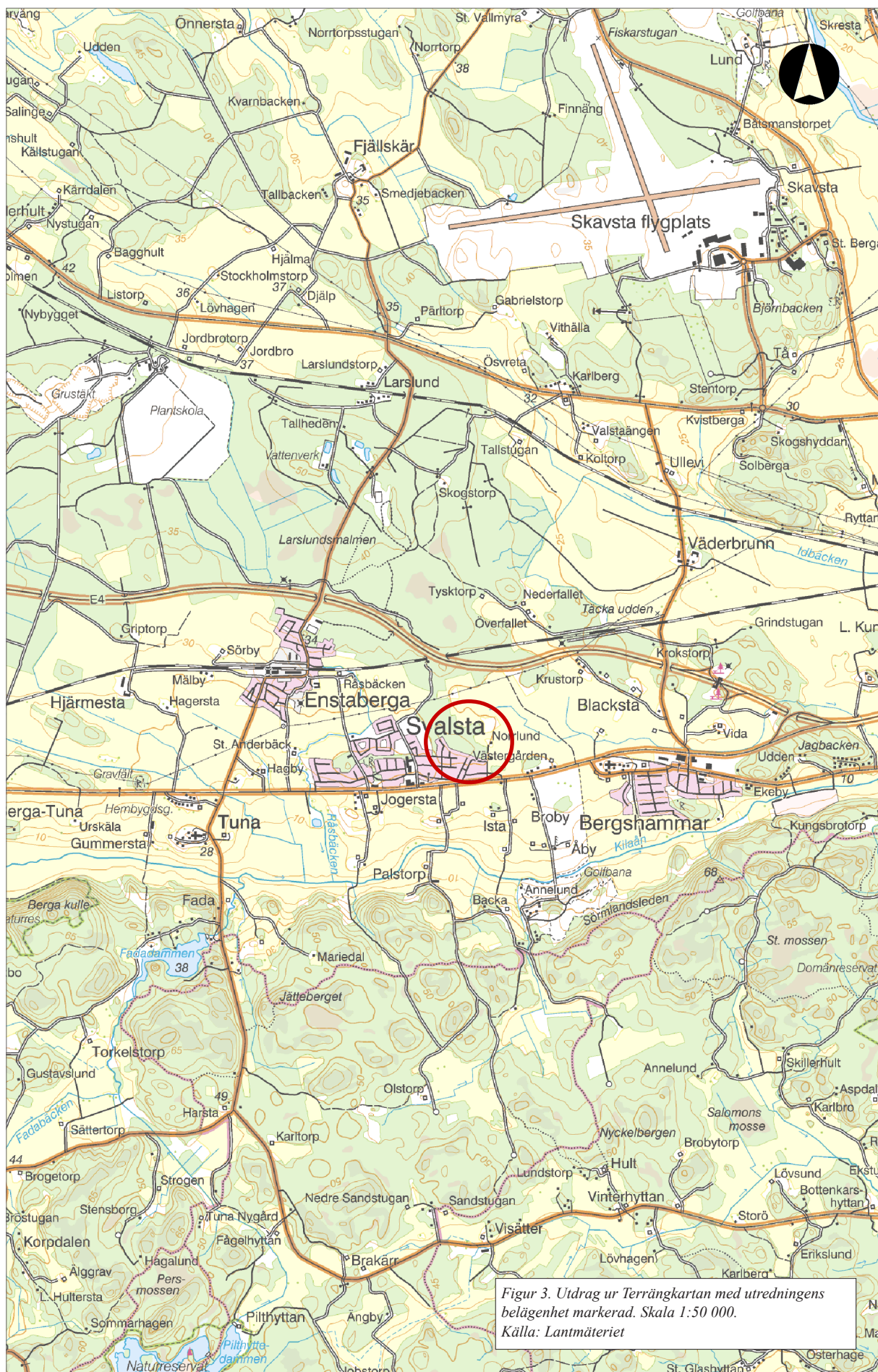
I Resultattabellen har *Lista med lämningstyper och rekommenderad antikvarisk bedömning*, version 4.7 från 2018-03-23, uppdaterad 2018-11-30 (RAÄ) utgjort utgångspunkt vid indelning av lämningstyp och antikvarisk bedömning.

Länsstyrelsen avgör dock vilka åtgärder som behöver vidtas i varje enskilt fall.

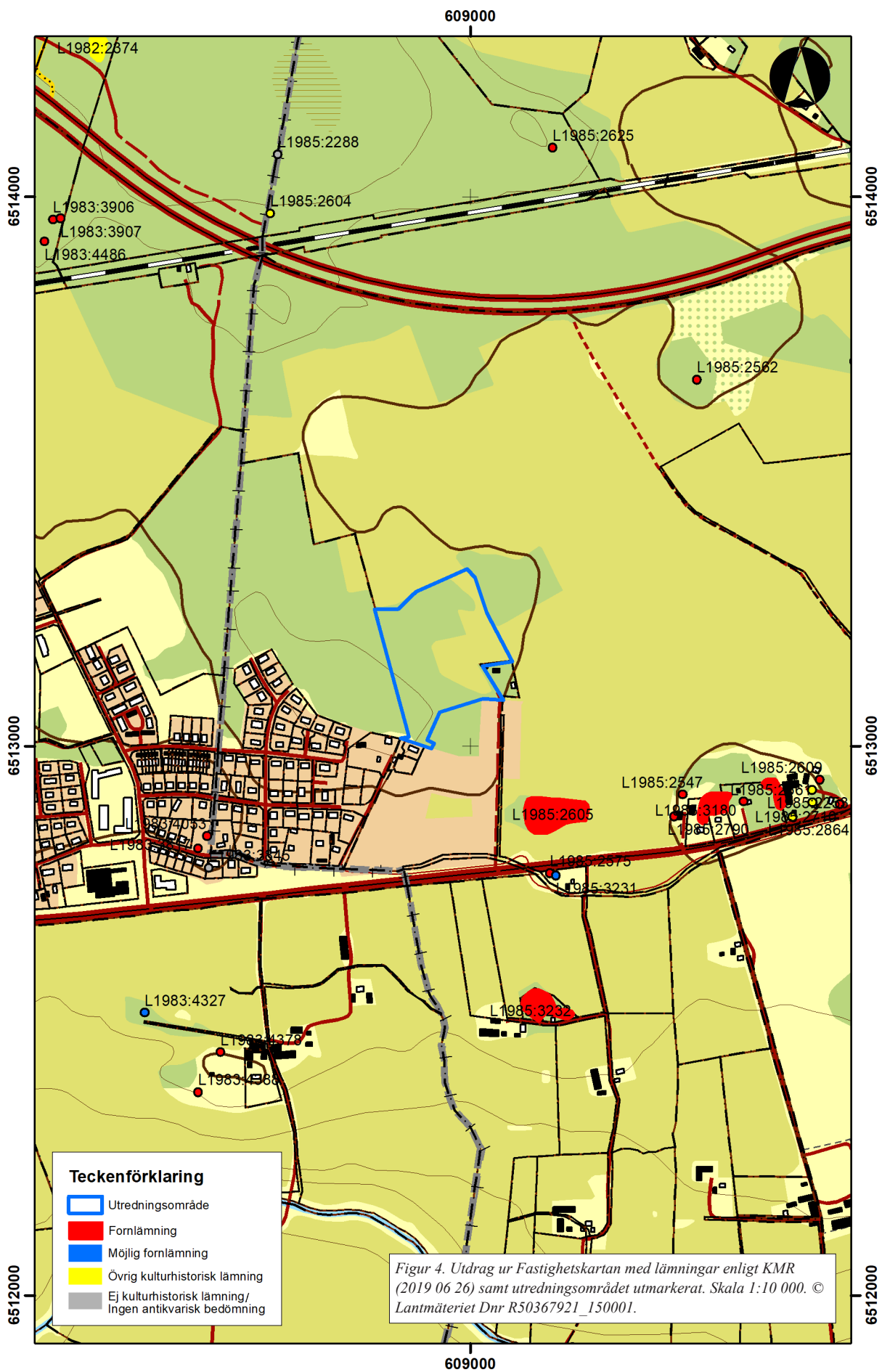
Vid den arkeologiska utredningen lokaliserades sammanlagt sex objekt inom och i anslutning till utredningsområdet (figur 6). Ett objekt är *fornlämning* (L2019:6543), två utgör *möjliga fornlämningar* (objekt 5 & 6) och tre objekt har bedömts som *övriga kulturhistoriska lämningar* (L2019:6542, L2019:6544 & L2019:6545).

Figur 2. Östra delen av utredningsområdet. Bilden är tagen från nordväst. Foto: Ingeborg Svensson 2019, Sörmlands Arkeologi AB.

Figur 3. Utdrag ur Terrängkartan med utrednings-
belägenhet markerad. Skala 1:50 000.
Källa: Lantmäteriet

Resultattabell

Objekt-/lämnings nr	Lämningsstyp	Källa	Schakt	Antiv. bedömning
L2019:6542	Färdväg	Karta/Inventering		Övrig kulturhistorisk lämning
L2019:6543	Stensättning	Inventering		Fornlämning
L2019:6544	Husgrund, historisk tid	Karta/Inventering		Övrig kulturhistorisk lämning
L2019:6545	Husgrund, historisk tid	Inventering		Övrig kulturhistorisk lämning
5	Boplatsläge	Inventering/Schakt	S1-S4	Utgår
6	Boplatsläge	Inventering/Schakt	S5-S7	Utgår

Begreppet fornlämning betyder lämningar efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergivna (Kulturmiljölagen 1988:950 2 kap). Begreppet övrig kulturhistorisk lämning innefattar samma betydelse som för fornlämning, men är tillkomna år 1850 eller senare (Vägledning från Riksantikvarieämbetet 2014, s. 9).

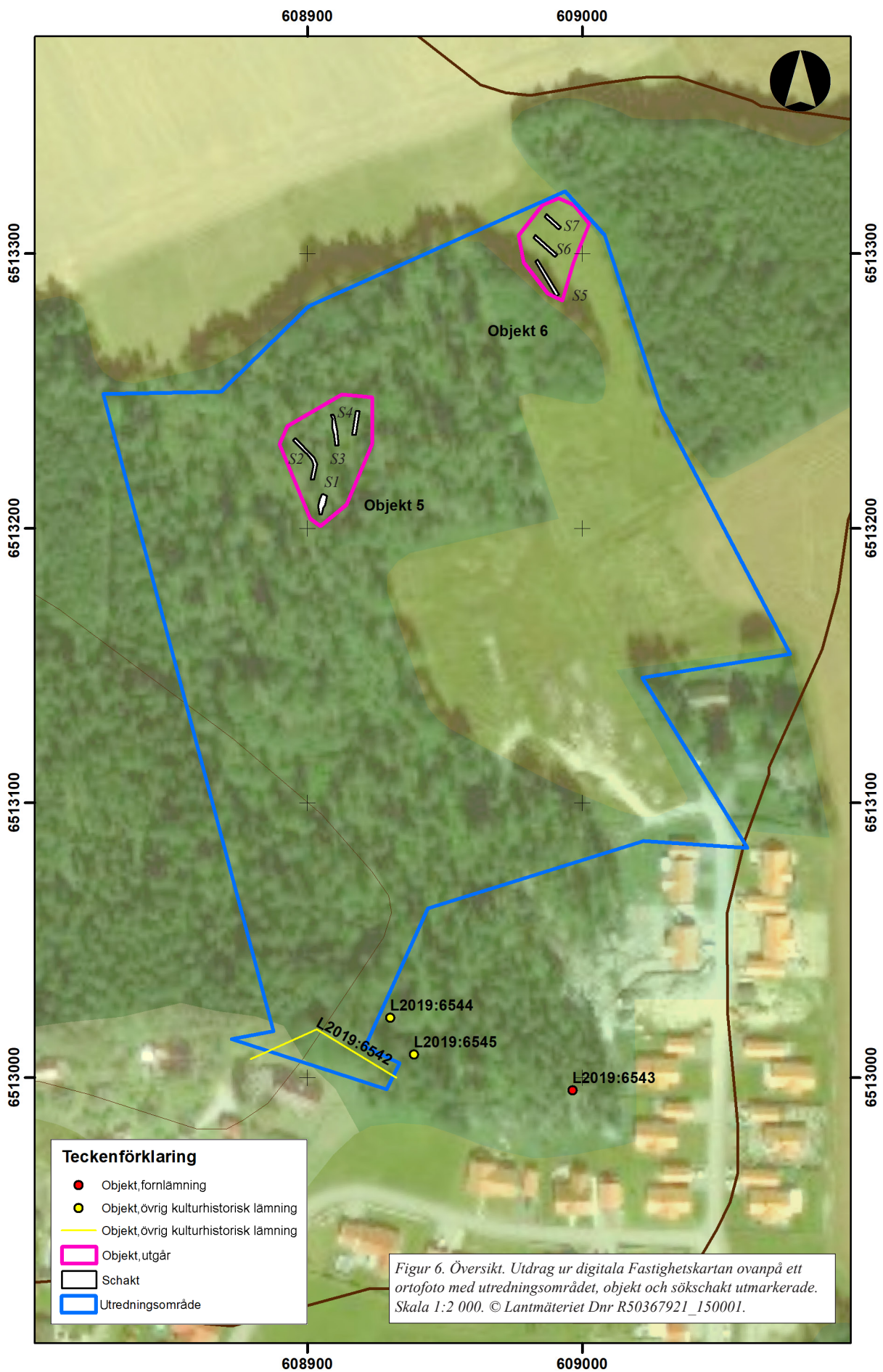
Möjliga fornlämningar kan utgöras av så kallade boplatslägen. Det i sin tur betyder områden som utifrån topografiska omständigheter och omgivande fornlämningskontext kan tänkas dölja förhistoriska lämningar, idag ej synliga ovan mark.

Cirka 40 meter östsydöst om utredningsområdet påträffades en **fornlämning** (L2019:6543). Den består av en grav i form av en rund stensättning som är belägen på en utskjutande udde av ett höjdparti i skogsmark (figur 6 & 7, bilaga 1 & 3). Det förekommer en del sten i marken åt väster och sydväst om graven, som inte bildar några synbara former. Det går dock inte utesluta att stenarna kan utgöra delar av ytterligare gravkonstruktioner.

Inom utredningsområdets norra del framkom två **möjliga fornlämningar** (objekt 5 & 6) i form av så kallade boplatslägen. Båda är belägna på nivåer runt 25 meter över havet och förväntades innehålla eventuella

Figur 5. Utdrag ur Häradskartan med utredningsområdet utmarkerat (blå linje). Området utgjordes då främst av skog. I den södra delen finns en ekonomibyggnad utritad i form av en svart rektangel, vars grund påträffades vid fältarbetet. Källa: RAK id J112-56-4, Karta ur Lantmäteriets historiska kartarkiv.

lämningar från yngre stenålder-järnålder. Vid den efterföljande sökschaktningen framkom emellertid inget av antikvariskt intresse (figur 6 & bilaga 1-3).

Inom och i anslutning till utredningsområdet södra del framkom tre **övriga kulturhistoriska lämningar**. En består av en färdväg i form av en fint stensatt vägbank (L2019:6542, bilaga 1 & 3). Vägen kan som tidigast beläggas via Häradskartan från sekelskiftet 1800/1900-talet (RAK id J112-56-4).

De övriga objekten utgörs av två husgrunder från historisk tid (bilaga 1 & 3). Den ena är delvis belägen innanför utredningsområdet och består av en cirka 40 meter lång grund till en ekonomibyggnad (L2019:6544). Byggnaden finns utmarkerad på Häradskartan från år 1897-1901 (RAK id J112-56-4). Den andra husgrunden ligger strax söder om och utanför utredningsområdet. Lämningen består av en igenfylld källargrund (L2019:6545) med en yttervägg av kallmurad huggen och spräckt sten. Källaren har emellertid inte kunnat återfinnas i tillgängligt historiskt kartmaterial.

Referenser

Digitala Fastighetskartan. (Lantmäteriet). *Fastighetskartan med höjdkurvor*; Södermanlands län, Gävle.

Gustafsson, Patrik. 2006. Förenklad rapport rörande arkeologisk förundersökning inom Bergshammar 13:1, Fornlämningarna Bergshammar 2:1 mfl, Bergshammar socken, Nyköpings kommun, Södermanlands län. *Sörmlands museum, Rapport dnr KN-KUS06-273*. Nyköping.

KMR. *Kulturmiljöregistret/Fornsök, RAÄ*. Datauttag Södermanlands län (2019-01-18).

Lista med lämningstyper och rekommenderad antikvarisk bedömning. Version 4.7, 2018-03-23. Uppdaterad 2018-11-30 (RAÄ).

Pamp, Bengt. 1988. *Ortnamnen i Sverige*. Lund:

SGU. *Jordartskartan Ser. Ae nr 11. 9H Nyköping SV*. Uppsala 1972.

Terrängkartan, Geografiska Sverigedata. Kartförlaget, Gävle. 2013. Lantmäteriet.

Vägledning från Riksantikvarieämbetet. Fornlämningsbegreppet. För tillämpning av 2 kap. 1 och 1a §§ kulturmiljölagen. 2014-07-03. RAÄ. Stockholm.

Arkiv

Lantmäteristyrelsens arkiv (LMS)

Akt C3-3:3. Storskifteskarta på skog/skogsmark, Bergshammar nr 1-8, Bergshammars socken. År 1771.

Akt C3-3:5. Laga skifte, Bergshammar nr 1-8, Bergshammars socken. År 1843.

Akt nr akt C10:56-57. Geometrisk avmätning. Bergshammar nr 1-8, Bergshammar socken. År 1692.

Rikets allmänna kartverks arkiv (RAK)

RAK id J112-56-4. Häradskartan, Stigtomta. År 1897-1901.

RAK id J133-9h2c60. Ekonomiska kartan, Bergshammar. År 1958.

Figur 7. Sydöst och strax utanför utredningsområdet påträffades en tidigare okänd stensättning (L2019:6543). Foto: Ingeborg Svensson 2019, Sörmlands Arkeologi AB.

Administrativa uppgifter

Projektnummer Sörmlands Arkeologi AB: 1925

Länsstyrelsens dnr: 431-7438-2019

Tid för undersökningen: 2019-11-26 och 2019-11-27.

Personal: Patrik Gustafsson Gillbrand & Ingeborg Svensson

Belägenhet: N (x) 6513013 E (y) 608875

Koordinatsystem: SWEREF99 TM

Höjdsystem: RH 2000

Undersökt yta: Extensivt 45 174 m², intensivt 101 m²

Ingen analog dokumentation föreligger. Digital dokumentation förvaras hos Sörmlands Arkeologi AB i väntan på meddelande från ATA angående rutiner för leverans av digitalt material.

Inga fynd tillvaratogs.

Bilagor

Bilaga 1. Objektsbeskrivningar

L2019:6542

Färdväg. Vägbank, ca 60 m l (Ö-V) och 6 m br. Gräsbeväxt medstensatt kant i söder, ca 0,4 m h, av 1-0,3 m st rundade stenar. Belägen i sydslutning av höjdparti mellan skog och tomtmark. Ej i trafik. Vägen kan beläggas via Häradskartan från år 1897-1901 (RAK id J112-56-4). Övrig kulturhistorisk lämning.

L2019:6543

Stensättning. Rund, 6 m diam och 0,3 m h. Delvis övertorvad. Uppbyggd av ca 0,5 m st rundade stenar. Stensättningens yttre begränsning är tydlig i norr, väster och öster. I söder ansluter den till stenrik terräng. Belägen på östra änden av en utskjutande udde av höjdparti i skogsmark. I sydväst förekommer en del sten i marken som indikerar att det möjligen finns fler gravar i närområdet. Fornlämning.

L2019:6544

Husgrund, historisk tid. Rektangulär, ca 40×6 m (NV-SÖ) och 0,4-0,2 m h, bestående av en i väster övertorvad vällagd syll av huggna och spräckta stenar, ca 0,4 m st. Resterande del utgörs av en ventilerad grund av 0,8-0,5 m st stenar lagda med ett avstånd om ca 1,5 m. I södra kanten av husgrunden står en vattenpump. Centralt och direkt norr om grunden finns en övertorvad rektangulär ramp, ca 5×5 m st (NÖ-SV) och ca 0,4-0,1 m h, bestående av huggna och spräckta stenar, ca 0,25 m st. Enstaka tegelstenar är synliga genom gräset. Husgrunden utgör rester efter en ekonomibyggnad som är utmarkerad på Häradskartan från år 1897-1901 (RAK id J112-56-4). Övrig kulturhistorisk lämning.

L2019:6545

Husgrund, historisk tid. Källargrund, rektangulär 10×8 m (NNÖ-SSV), ingrävd i sydvänd moränbacke. I söder finns en vällagd kallmurad yttervägg, ca 1,5 m h, av 0,7-0,3 m st stenar med borrhål. Norr därom finns en övertorvad syll av ca 0,3 m st stenar. Källaren är igenfylld med jord. Ingång från S. Källaren har inte kunnat återfinnas i tillgängligt historiskt kartmaterial. Övrig kulturhistorisk lämning.

Objekt 5

Boplatsläge, ca 37 x 36 m (NNV-SSÖ), ca 25-26 m ö h. Beläget på ett svagt höjdparti i skogsmark med flacka sluttningar åt N och V. Jordmånen består av sandig-siltig samt ställvis stenig morän. Inom objektet öppnades fyra sökschakt (S1-S4). Inget av antikvariskt intresse framkom. Utgår.

Objekt 6

Boplatsläge, ca 29 x 27 m (NNV-SSÖ), ca 24 m ö h. Beläget i plan fd åker vänd mot norr. Ytan är omgiven av en moränrygg i väster och ett berg i öster. Jordmånen består av lerig silt. Inom objektet öppnades tre sökschakt (S5-S7). Inget av antikvariskt intresse framkom. Utgår.

.

Bilaga 2. Schakttabell

Schakt nr	Objekt	Storlek (m)	Djup (m)	Beskrivning
1	5	8 x 2,5	0,2	0,10 förna, sedan moig sandig morän. rikligt med sten, 0,4-0,7 m st
2	5	18 x 1,5	0,2	0,10 förna, sedan moig sandig morän med enstaka stenar, ca 0,53 m st
3	5	13 x 1,5	0,2	0,10 förna, sedan moig sandig morän med enstaka stenar, ca 0,3 m st
4	5	9 x 1,5	0,2	0,10 förna, sedan moig sandig morän med enstaka stenar, ca 0,3 m st
5	6	15 x 1,5	0,35	0,10 förna, sedan grå silt med enstaka småstenar & porslinsfragment
6	6	11 x 1,5	0,3	0,10 förna, sedan grå silt med enstaka småstenar & porslinsfragment
7	6	8 x 1,5	0,3	0,10 förna, sedan grå silt med enstaka småstenar & porslinsfragment

Bilaga 3. Fotodokumentation

I södra delen av utredningsområdet påträffades en färdväg (L2019:6542). Bilden är tagen från sydväst. Foto: Ingeborg Svensson 2019, Sörmlands Arkeologi AB.

Delvis innanför utredningsområdet framkom en grund till en lada/ladugård (L2019:6544). Den västra delen har en väl-lagd och tät syll. Bilden är tagen från väster. Foto: Ingeborg Svensson 2019, Sörmlands Arkeologi AB.

Den östra delen av ekonomibyggnaden (L2019:6544) har en ventilerad grund. Bilden är tagen från öster. Foto: Ingeborg Svensson 2019, Sörmlands Arkeologi AB.

Strax utanför utredningsområdet påträffades en källargrund (L2019:6545). Bilden är tagen från söder. Foto: Ingeborg Svensson 2019, Sörmlands Arkeologi AB.

Objekt 5 samt sökschakt 2. Bilden är tagen från öster. Foto: Patrik Gustafsson Gillbrand 2019, Sörmlands Arkeologi AB.

Objekt 6 samt sökschakt 6. Bilden är tagen från sydöst. Foto: Patrik Gustafsson Gillbrand 2019, Sörmlands Arkeologi AB.